

ANTIMETAFIZIČKO MATERIJALISTI- ČKO ČITANJE

JOVICA AČIN: PAUKOVA POLITIKA,
„PROSVETA”, BEOGRAD, 1978.

Marks je u svojim tezama o Fojerbahu istakao da je sav društveni život, što znači socijalni status čovjeka kao ljudskog bića, u biti *praktički*, i da je stupanj misticizma ili idealizma aritmetički progresivan udaljavanju od te prakse. Ali, unutar zapadnjačke prakse helenko-kršćanske tradicije Logosa, Jedinoga, Apoluta, Moći, Vlasti, Ratioa, nisu se samo pretpostavke prakse i rada metafizicirale, pa stoga dakle, paradoksalno, i sam *rad kao praksa*, nego je metafizika preplavila još više i tzv. duhovnu nadgradnju, odnosno diskurzivne svekolike prakse kao polja očitovanja i materijalističke proizvodnje subjektive procesualnosti. Naime, metafizika koja je patronizirala diskurzivnu epistemološku praksu, od filozofije do književnosti, od pravnoga/pravničkoga diskursa (vidi razmatranja Ernsta Bloha, *Prirodno pravo i ljudsko dostojanstvo*, Komunist, Beograd, 1977) do političkoga pisma (npr. staljinsko pismo je prava kuća metafizike), htjela bi upravo poništiti, a to i radi tamo gdje se uvukla, subjektivu/subjektivnu procesualnost kao materijalističkom praksom inaugurirana razloma/razlike/diferencije: metafizika ponajprije grčevito uzastojava na brisanju granica, poništenju posebitosti, zatiranju razlika, vidjevši u tome smrtnu opasnost za sebe, svog neprijatelja, svoga nečastivoga. A subverzivna praksa materijalističke proizvodnje kao eminentna procesualnost, dakle povijest, koja je vazda usmjerena ka *drugome*, kao dijalogom uspostavljena *zajedništva per definitionem*, dijalog je dvaju različitih subjekata, koji svojom fundamentalnom definicijom poništavaju Isto kao kuću metafizike. — ta subverzivnost prakse htjela bi raskinuti totalitarizam Totaliteta. Isto i Drugo mogu koegzi-

stirati samo u smislu jednog, E. Levinasa, naime samo u onom smislu ukoliko je njihov odnos — govorenje, u čijem procesu termini nisu granični, i ukoliko Drugo kao transcendentno Istome „prisiljava” ovoga da iziđe iz sebe. Samo utoliko Isto će biti bitna identifikacija u različnome, identifikacija Razlika, dakle historije. U tome je značenju govor kao diskurzivna praksa proizvodnja smisla, smisla naime koji se nikad ne proizvodi kao idealna bit, kao ideologija (to što on nekad metafizičkim obratom postaje ideologija, što će reći fašizam i religija ideje, govori samo o strahovitoj moći metafizike), nego je izgovoren nazočnošću zajedništva, pa dakle eliminira ekskluzivni intelektualistički intuicionizam Istoga kao Jedinoga; to je ujedno kritika Istoga u njegovoj žudnji k Apsolutnosti. Osmišljenje pojedinačne subjektive nazočnosti, kao posebit(n)osti jamačno, nije puka evidencija, očevidnost, niti je pod patronatstvom intuicionističke imposture; kao praksa rada/procesa/povijesti ona je (više) nazočnost onoga Drugog/Različitog kao bratimljenje kroz prepirku, kao neizbježiva i nužna svada što produktivno raskrčuje put ne egzistencijalnome transcendentalnome projektu kao projekciji Logocentričkog/Homocentričkog zapadnjačkog Uma, nego put kontradikcijama, antisisitemima, razlikama, multiplikacijama. Nazočnost što dolazi nepripravna, nepredviđena, izdaleka svojom novošću.

Upravo na takvim metodologijskim pretpostavkama temelji se i Aćinovo čitanje, čitanjâ po Aćinu. I nije bitno kolike je rezultate ponudila ova knjiga, kakve antisisteme za detroniziranje svih (budućih) sistema kao apologetizacija Apsoluta, jer ono što ova knjiga donosi kao tzv. sadržaj, to jest ono o čemu se govori, više je ili manje poznato bar onom dijelu javnosti koji malo ozbiljnije prati kretanje suvremenih (zapadnjačkih) evropskih misli, nego je ona daleko važnija, epohnija po načinu čitanja/pisanja, po „metodologiji” rada svoje skripturalne prakse. I zapravo njezin pravi „sadržaj” i nije puki sadržaj knjige raspodijeljen u tri veća poglavlja, nego budući da obrađuje i materijal/djela/tekstove/autore/pisma čija je praksa čitanja/pisanja slična Aćinovoj, odnosno i sama je kritika metafizičkoga logocentrizma i homo-evropocentrizma evropske zapadnjačke tradicije; pravi sadržaj knjige upravo je „metodologijsko” opravdanje sadržaja, odnosno etabliranje/natukništvo „metodološkog” načina radikalne kritike književne metafizike. U tome je njezina svježina, njezina novost i njezina prava vrijednost. A to koliko Aćin duguje Juliji Kristevoj, ili Deridi, Bartu, Fukou, Guu, Solersu, Hajdegeru, Niću, Marksu, Lenjinu, itd. itd., uopće nije bitno, jer prvo, nitko od nas ništa nije iz prsta isisao, a drugo, bitno je što Aćin hoće i kako hoće s akceptiranim znanjima, usvoje-

nim mislima, operativnim „načelima”, svojom subverzivnom praksom pisanja.

Što dakle Aćin kao predstavnik subverzivne materijalističke prakse pisanja *par excellence*, hoće, i za čim teži u svojoj antisistemnoj knjizi?

Postoje u određenu smislu tri različita modusa, tri vrste, koncepcije politike. Konzervatorska i konzervativna politika etablirana u ličnosti suverena, šefa kao vrhovnog regulatora; postoji revizionistički koncept, koji je zapravo samo zamjena kôda; nosilac tog koda je novi šef (Staljin) ili npr. anonimna grupa (moderni tehnokratizam). I na koncu, revolucionarna politika, koja ni u kojem slučaju ne smije biti puka repeticija; vrijeme revolucionarne politike je vrijeme kada se politika kao (meta-)govor briše, poništava, izmiče, s-klanja. Ista je stvar i s književnošću, odnosno s metafizikom, koja naravno pod cijenu svog vlastitog postojanja želi pak izbrisati upravo treću soluciju, i koja književnost grli kao jednu od svojih najmilijih dragana, kao područje gdje se ona može najbrižljivije sakriti, maskirati a da ostane neprijemljiva, da se pričinja vrlo revolucionarnom. Ne bi uz malo više truda npr. bilo niži posebno teško otkriti pravu metafizičku meštriju u različitim tzv. revolucionarnim konceptima u tzv. povijesti (novije) hrvatske književnosti kao čistom izlošku ideologijskoga pisanja koji je za „stvar književnosti” mario toliko koliko mu je (tom ideologijskome pisanju) bilo potrebno da metaforički zamaskira svoju pravu prirodu; dakle književnost mu je služila (upravo kao sluškinja) samo kao ruho, odijelo, prljavo izvanjsko, grijesni označitelj kao drugotni i nebitni. Od ilirizma do „krugovaša”, kažem, podjednako.

Književnost je jamačno jedna od semiotičkih praksa, odnosno označiteljskih materijalističkih praksa rada, koja upravo tim svojim označiteljskim radom *stvara* značenja, a što je, dakako, metafizika vrlo dobro znala koristiti kako bi se u njoj pridomila. No upravo suvremena moderna praksa književnosti, kao i književno-kritička praksa također, temeljno drma metafizičkom koncepcijom subjekta. mišljenja, znaka, prakse označiteljstva... Dakako da i tom području novog reza prijeti, stojeći u prikrajku, metafizika, i ona se očituje u onim nor. strukturalističkim radovima, bolje reći formalističkim, koji u svojim ekskluzivitetima u analizama znakovna ustroja znakove lišavaju sociologemičnosti jezična znaka; dakako te vrste mistifikacije ne daju pravo onima koji iz druge krajnosti negiraju svaki pozitivni doprinos strukturalističkih rezova koji pomažu etabliranje razlika i procesa kao subjektovoj povijesti. A opet takva vrsta „strukturalističkoga” pristupa zapravo time otkriva svoju nemoć čitanja, jer

jedva da postoji neki književni tekst koji izuzimlje sociologemičnost svojega znaka; naravno da se ona ne sastoji u onome što prepoznaje vulgarni sociologizam i dogmatski „marksizam”, tj. u nekakvu doslovnu prijepisu socijalne stvarnosti. Takva je naime ponižavajuća i de-gradantna uloga književnosti njoj samoj donijela više šteta nego koristi.

Pošav od postava subverzivne djelatnosti nad jezikom, Aćin gradi/piše kritiku metafizičke koncepcije jezika kao ideologijskoga monologizma, počev još tamo od Platona i Aristotela. Naime lucidno se opredjeljujući za „kategoriju” čitanja, a ne interpretacije — koja smjera sustavnosti, redu, zatvorenosti, čitanja naime kao rada i proizvodnje otvorenosti, mnoštva, praksâ koje slijede naputak istinskog dijaloga kao zajedničko prigrljenje drugoga, Aćin priskrbljuje afirmaciju rubnih prostora kao mjesta teksta i čitanja, mjesta subjekta, prirubnica kako bi to rekao Derida, koje nastoje i mogu probiti ideološke blokade, koje su je ogradile i odstranile, prirubnice koje i jesu upravo činom svojega konstituiranja/ispisivanja radikalna kritika svih ideoloških kritika koje je metafizika pridavala književnosti, navlastito pak njezine teorije, odnosno estetike. A u razgradnji te metafizičke imposture krije se upravo *materijalistička* odlučnost ovakve prakse pisanja. Ako je destrukcija i razgradnja metafizičkoga koncepta pretpostavka rada, onda će se materijalistička označiteljska „metodologija” moći ostvariti čitanjem autora, koji, inauguriraše takav način čitanja, Marksa i Lenjina. Ali — i tu je *posebnost* Aćinova čitanja. On naime ne uzima klasične tekstove Marksa i Lenjina i ne prepričava ih ili navodima potkrepljuje nekakve svoje sisteme tzv. marksističke kritike ili teorije književnosti. Ne, Aćina ne zanima plitki voluntaristički sociologizam koji se zapravo svodi na jedno dogmatsko pismo Koncepta Jednoga, koji se za razliku od fašizma samo brani u ime Marksa a u biti je i sam fašizam; Aćina dakle, da tako kažem, ne zanima nekakav krajnji finalni proizvod/produkt Marksova rada, njega ne zanima Lenjinova knjiga kao svezak na policij u kojemu su označeni zgodni citati za uporabu u povodu — na-protiv, njega zanima Marksova i Lenjinova knjiga kao *proces nastajanja te knjige*, kao način na koji su nastajale, na koji su Marks i Lenjin pisali svoje čuvene spise, kao npr. kritiku klasične političke ekonomije, ili rane radove, ili *Grundrisse*, ili Lenjinove bilježnice, spisi koji su postali udžbenikom *kako se uopće čita*. Iz tih spisa treba dakle učiti čitati. Jamačno. ako nam pri tome pomažu i Altiser, ili Žak Ransier, ili Bloh, ili Lefevr, to ne znači puko povodjenje, nego uvid u nedogmatsku i kreativnu čitalačku skitnju kroz te tekstove. prvenstveno kao tijela sa svojom punom sviješću o svojoj vlastitoj subjektivnosti. Mislím da ne pretjerujem kad

kažem da bi cjelokupnu našu književnost trebalo pročitati jednom na takav način, ali i ne samo književnost, dakako, kao sjajno mjesto metafizike, nego pače i neke eminentno marksističke kritike, i tzv. marksističke i književnosti i teorije, a poglavito estetike. U tom bi smislu trebalo ponovno pročitati zbornik *Književna kritika i marksizam* (Prosveta, Beograd, 1971).

Oslanjajući se na najbolje predstavnike francuske poststrukturalističke označiteljsko-materijalističke kritike (Bart, Solers, Kristeva, Gu, npr.), Aćin posve ispravno daje naputke za materijalističko čitanje: ono dovodi u pitanje stare metafizičke pretpostavke književne kritike, pa dakle i detronizira vazdašnju teleološku orijentaciju kritičkog govora, zahtijevajući novo promišljeno čitanje teksta u materijalnosti i nesvodivoj heterogenosti njegova događaja. Opaske o Deridi, Lakanu, Hajdegeru, samo produbljuju poligrafijsku karakteristiku teksta kao igre čitanja/pisanja, iskrižanosti, ispreplitanja, umnogostručavanja. S tim u svezi bilo bi danas iznimno interesantno promotriti filozofije, odnosno koncepcije gramatika. Ne samo gramatika različitih humanističkih pisama, gramatiku pravna rukopisa, gramatiku povijesna pisanja, gramatiku književno-povijesna pisma, što je pitanje za sebe i utoliko aktualnije i akutnije te zahtijeva neodložno rad, nego navlastito gramatiku jezika, npr. indoevropske koncepcije gramatike, konkretno bilo bi vrlo zanimljivo npr. ispitati filozofiju gramatike hrvatsko-srpskog jezika. Kao pripadnik velike porodice tzv. indoevropskih jezika i naš se jezik i njegova gramatika taži zacijelo metafizički okriljem koje ga obgrljuje, što pokazuje jednostavni sintaktički red riječi — subjekt-predikat-dodaci — što je upravo metafizički lanac par excellence koji preko jezične kategorije subjekta (*Ja — prvo lice jednine*) ovome pribavlja mjesto Apsoluta, Monarha, Povlaštenoga, Jednoga (jednina), a sve ostalo u lancu ima da se ravna po njemu (konjugira se, slaže se, deklinira, spreže, itd.). Toj bi se metafizičkoj koncepciji gramatike trebao suprotstaviti pjesnički jezik kao posljednji spasilac iz samrtnoga logocentričkog i evropo-homocentričkog metafizičkog zagrljaja, i to u onoj mjeri pjesnički diskurs ukoliko i sam probija ideologijski koncept pisanja samoga književnoga pisma, jer — ne zavaravajmo se — ukoliko pak i sam pjesnički jezik jest pohranilištem jednoga metafizičkoga totalitarističkoga koncepta Totalizacije, on je ne samo bolje maskiran od npr. gramatike pa dakle i teže raspoznativ, mada ne i neraspznativ, nego je i daleko opasniji, jer je njegov metafizički zagrljaj smrtonosniji.

Upravo za *erotsku* kritiku, koju Aćin stavlja u opoziciju prema anatomskoj kritici, koja ne visi na tzv. poruci djela ili na njegovu sistemu,

žanru, nego bludi po njegovoj tjelesnosti kao njegovu (het)erogenom produktivnom funkcioniranju upravo na tragu Bartova *užića u tekstu*, erotska kritika koja niti želi niti hoće, a niti dakle može, obuhvatiti konačno i jedino značenje, nedvosmislenost komunikacije, neranjivo jedinstvo subjekta, — upravo za takvu kritiku dragocjena su iskustva T. Mana, Kafke, Džojša, Broha, Valerija, Borgesa, Rilkea, Helderlina, Hajdegera, Ničea, M. Blanšoa, M. Degia, Malarmeja i drugih.

Daljnji esej o kritičkom radu S. Marića ili pripovijednom radu Milorada Pavića samo su primjenjene analize, vrlo lucidne i minuciozne, jednog genotekstnog čitanja njihovih tekstova. A *propos* ovog potonjeg, to je ujedno i izuzetan prinos proučavanju fantastike, uz redukciju i kritiku nekih Todorovljevih postavki o fantastici iz njegove knjige *Uvod u fantastičku književnost* (Seuil, Paris, 1970).

Naposljetku tu je i kritički osvrt na mogućnost neoretorike danas u različitim disciplinama, kao npr. u hermeneutici, teoriji argumentacije, semiologiji — gdje Aćin uzima Eka za primjer obradbe, u lingvistici, u psihoanalizi (Lakan), te na koncu u književnosti — gdje je njezin noviji zagovornik posebno Ž. Ženet, koji hoće da pridobije polje književna rada čija semantička priroda ukazuje na polisemiju književna znakovlja, polje koje se „otvara između dviju riječi istoga smisla, dva smisla iste riječi: dva jezika istoga jezika” (Ženet), polje na kojemu se jezik *uknjiževljuje*. No — ne prijeti li tu ulaskom na mala vrata ponovno navala metafizike, jer ukoliko je retorika shvaćena kao kritika književna Uma, kritika njegove sistematizacije, analizatorskog operatorskog razrađivanja u svrhu izgradbe *cjelovite* interpretacije koja dovršava sliku Totaliteta djela kao organizma (=ne-tijela), onda to više nije retorika *per definitionem*, nego je materijalistički označiteljski rad koji se eventualno *služi* i retoričkom terminologijom kako bi razorio i samu retoriku kao takvu. To pitanje zasad ostavljamo naznačenim.

Ne završava uzalud knjiga Aćinova razmatranjem o matematici i metafori kao prividno dvjema krajnostima, matematizaciji, scijentizmu, objektivnosti, što je potpuno suprotno Aćinovojoj erotskoj kritici, i metafori kao biti pjesničkog diskursa. No, kažem, to je samo prividno. Jer, Aćin ne inzistira na kvantifikaciji odnosno matematizaciji književnih analiza, što je danas na osnovi teorije skupova i modela (djelomično) moguće, moguće naime na lingvističkoj razini, nego pak Aćin naglašava *analognost*; s jedne strane rekao bih analogija matematike i metafore (homolognost struktura unutar kozmičkog mraka), i analogija unutar same metafore; no, ovu liniju analogije unutar same metafore kao

njezino svojevrsno načelo izgradbe, a što se veže uz staru filozofsku tradiciju od Platona preko sv. Tome Akvinskoga do Kanta, Aćin dovodi u pitanje suprotstavljajući joj suvremenu refleksiju o metafori koja „prebacuje” puku predmetnu manipulativnu analognost na supstitucijalno određenje: „Metafora je radikalno učinak supstitucije jednog označitelja drugim u nekom lancu, a da ništa od prirodnog ne predodređuje taj označitelj za ovu funkciju *phore* izim ukoliko se ne radi o dva označitelja svodiva kao takva na neku fonematsku opoziciju” (Lakan), što će reći da metafora stoji na samom početku proizvodnje smisla. Novi status metafore, reći će Aćin, vraća metaforu tijelu, somatskoj proizvodnji kao mjestu ras/u-križja subjekta i povijesti.

